

fogalmazó közlése. Kiadta a marosdécsei temető anyagát feldolgozó közlemény további okfejtésekkel gazdagított magyar nyelvű változatát. Éremtani írásai a szakterület néhány vitatott pontján gyűjtanak világot.

A második világháború végén kibontakozó politikai fordulat Újból, immár végleg elhallgattatta. Csak a barátok, a szakma szűk köre számára nyíltak meg néha szellemének rejtett csatornáit. Ilyenkor „elméje a borotvapenge élességével működött” (Ferenczi István). Pedig egészsége rohamosan tovább romlott. A kezén egyre inkább elhatalmasodó köszvény gyomorrákkal társult: valósággal éhenhalt. „Élete utolsó évét szobájába zárkozva töltötte, ahonnan övéi köréből olyan csendesen és váratlanul távozott el, mintha – az egyéniségére jellemző szerénységéhez híven – észrevétlenül akart volna eltűnni az élők világából” – búcsúztatta barátját munkás életének részese, Kelemen Lajos.²³ Ő azt is tudta, hogy az 1955. augusztus 15-én belopakodó halál kéziratokat melengető, alkotó tudós kezéből ütötte ki a tollat. A tanítványok nevében Székely Zoltán vett búcsút a tudását önzetlenül, szeretettel megosztó Mestertől. Mindkét írást román szaklapok közölték. A politika béklyójába szorított magyar tudomány és kiadványai – úgy tűnik – nem vettek tudomást a veszteségről. Emberi és szakmai pályájának Ferenczi István tollából származó magyar nyelvű méltatása évtizedek múlva – akkor is megkésve – láthatott napvilágot. Értékes szakkönyvtára, kéziratai élete utolsó keserves éveiben vagy közvetlenül halála után sztszóródtak, megsemmisültek. Áll emlékköve a Házsongárdi temetőben (II. B parcella 962. sz.). Láncsal kerített sírkertben, a Simonffi család római mintára faragott sírkövén olvasható a neve. Pósta Béla iskolájának egyetlen tagja ő, akinek megadtott, hogy kolozsvári földben pihenjen.

Vincze Zoltán

Galamb József világraszóló karrierje

1881. február 3-án született Makón *Galamb József*, aki a Ford-T modell megtervezésével írta be nevét a világ autógyártásának történetébe.

A makói Galamb család tősgyökeres református família volt. A felmenőket kutatva az egyházi anyakönyvekben a negyedik generációig jutunk el. Galamb József szépapja, Galamb János a XVIII. század közepén – feltehetőleg 1760 körül – született. Vagyoni állapotát jelzi, hogy gazdaként jegyezték be az anyakönyvbe első fia, István 1785. évi születésekor. Feleségétől, Kis Ilonától még négy gyermeke született. A dédapa, Galamb István is gazdaként szerepelt az anyakönyvben, és a nyolc szépapa és a négy dédapa között csak kivételesen akadt zsellér.

A nagyapa, Galamb István földműves, 1806. április 23-án született. Első feleségével Bódi Katalinnal 1825. november 30-án kötöttek házasságot, ám a fiatalasszony 1831. augusztus 31-én meghalt. Második felesége az 1808. február 2-án Makón született Kőrösi Erzsébet lett, aki szintén korán özvegyen maradt, mert első férje, Gyüge Mihály 1831. szeptember 1-én meghalt. A két fiatal özvegy összekötötte sorsát, 1831. október 3-án megesküdtek és házasságukból tíz gyermek született.¹

A legkisebb, a tizedik gyermek volt a világhírű tervező apja, ugyancsak József, aki 1854. február 28-án született. 1878. január 30-án vette nőül Putnoki Erzsébetet, aki 1857. szeptember 10-én született. A házasságból hét gyermek született, akik közül öten érték meg a felnőtt kort: Sándor, József, Rózsika, János és Ferenc.

A sokgyermekes Galamb család a feltörekvő makói kishagyományosok mindennapjait élte. Rengeteg munkával, küszködéssel jutottak előre, s az eszes, jó fejű fiúk nagy akarással és szorgalommal tanultak. Józsefet érdeklődése a műszaki pályák felé vonzotta. Elemi iskoláit Makón végezte, majd 1896-tól a Szegedi Állami Ipari Szakiskolában tanult. Szorgalmával, tehetségével kitért társai közül, s az első tanév végén 1897. június 4-én két jutalomkönyvet is kapott az intézet igazgatójától. Két szegedi év után Budapesten, az Állami Felsőiparisiskolában

²³ L. Kelemen: i.m.

¹ Makói Belvárosi Református Egyházközség Irattára. Kereszteltek anyakönyve. 1740–1808. I. kötet.

A Galamb testvérek

folytatta tanulmányait. Ekkor, 1898 októberében halt meg édesapja tüdőbajban. Az apa nélkül maradt Galamb testvérek diákkoruktól megtapasztalták az önállóságot és megtanulták az önfenntartást. „Hazuról nem kért egy fillért sem soha” – emlékezett vissza 1962-ben Ferenc, a legfiatalabb testvér Galamb József-re. A rendkívül jó hírű fővárosi tanintézetben is kitűnt társai közül rajzkészségével, szerkesztői – tervezői tehetségével. 1901-ben fejezte be tanulmányait, s lett – mai fogalmaink szerint – üzemmérnök.

A húszéves fiatalember, zsebében a Felsőipariszkola végbizonyítványával, 1901-ben a haditengerészethez vonult be Polába, egy éves katonai szolgálatának letöltésére. A monarchia hajóhadában két kézzel kaptak a kitűnő műszaki ember után, és elméleti képzettségét itt igazán hasznosíthatta. A fiatal önkéntest gépkezelői tanfolyamra irányították. A polai katonai szolgálattal nyúlik vissza az a kapcsolat, mely Galamb József és a Horthy család között szövődött. 1901 őszén Horthy Miklóst – esküvője után – újabb beosztás várta a flottánál. Kinevezték a Kranich torpedónaszád parancsnokává. Ezen a hajón képezték ki gépészek a kiválogatott újoncokat. Itt a gépkezelő-iskolahajón, a gyakorlati kiképzés során találkozott először a két alföldi magyar, Horthy Miklós és Galamb József. Elméleti képzettsége és gyakorlati érzéke alapján gyorsan haladt előre a ranglétrán. A gépészeti tanfolyam után műszaki altisztként szolgált a katonaidejét a haditengerészetnél.

Leszerelése után Galamb József szülővárosához közel, előbb rövid ideig Hódmezővásárhelyen, a mai Mérleggyár jogelődjénél, majd Aradon a MARTA (Magyar Automobil Rt Arad) cégnél dolgozott. A vállalatától kapott ösztöndíjjal 1903-ban tanulmányútra Németországba utazott. Drezda, Berlin, Hamburg, Bréma nagy gépgyárait tekintette meg. Mikor pénze elfogyott, munkát vállalt. Több munkahely után az Adler autógyárba került, s itt hallotta a hírt, hogy autó-világkiállítás lesz 1904-ben az amerikai Saint Louis-ban. Elhatározta, hogy megnézi. Amikor összegyűlt a jegy ára, Hamburgban hajóra szállt és 1903. október 3-án megérkezett New Yorkba.

Először itt vállalt munkát, de néhány hónap múlva már Pittsburgh-ben a Westinghouse-nál dolgozott. 1904. december 6-án itt készült róla a legkorábbi fényképfelvétel. A fekete öltönyben, hófehér keménygallérban, kézelőben, világos nyakkendővel, kackiás bajusszal előtűnk álló fiatalemberről látszik, hogy kiegyensúlyozott és sikeresen halad előre – a lehetőségek hazájában – kitűzött célja felé.

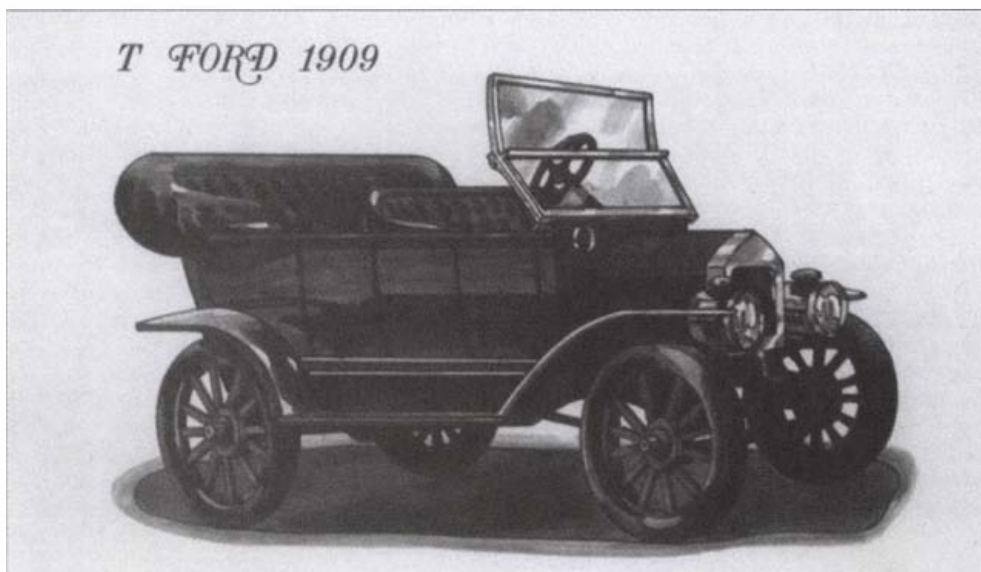
Az autókiallítás oly nagy hatást tett rá, hogy elhatározta Amerikában marad. Cleveland és Niles városok után – ekkor már tudta a nyelvet és jó fizetésért, mint tervező dolgozott –, 1905 végén Detroit-ba érkezett. Véletlenül került e városba, de úgy megtetszett neki, hogy állás után nézett. Három ajánlat (Cadillac, Silent Northern, Ford) közül a Ford gyárat választotta, s 1905. december 11-én belépett a céghez. A Ford Művek és Galamb József neve a Ford T-modell

révén kapcsolódott elválaszthatatlanul össze. E sikertörténet – akár vázlatos – ismertetése is szétfejszítene e kis cikk kereteit. Kimerítően megtette ezt Terplán Zénó professzor, a Miskolci Műszaki Egyetem tanára, kinek adataira mi is bátran támaszkodtunk.²

A T-modell tervezése 1907-ben kezdődött és 1908. október 1-re készült el az autó. Az egyszerűen kezelhető és megbízható konstrukció, valamint a kedvező ár annyira megnyerte a vevők tetszését, hogy a típust 1927-ig gyártották. Ugyanilyen sikert aratott a farmerek között a szintén Galamb József által 1917-ben tervezett Fordson-traktor. Ebből is több milliót gyártottak, az egész világon elterjedt.

Galamb József 1911 ősztől látogatott haza először. Édesanyja és testvérei nagy szeretettel fogadták a nyolc éve nem látott fiút. Ekkor készült a Homonnai műteremben a négy Galamb fiút ábrázoló híres kép. A sorban utána következő János öccsét kivitte Amerikába, és két évig ő is a Fordnál dolgozott. Legközelebb 1913-ban, a tüdőbajban fiatalon elhunyt leánytestvére temetésére jött haza. A családi hagyomány szerint édesapja korai halálát is ez a betegség okozta. Galamb József 1915-ben lett amerikai állampolgár. 1917-ben új hazájában megnősült. Felesége a szép Dorothy Beckham, s hamarosan megszületett első kislányuk Clair (1918), majd később második kislányuk Glória (1927).

A világháború után, 1921-ben Galamb József 6 db Fordson traktort küldött Makóra testvéreinek, hogy ezzel dolgozzanak és propagálják a Ford termékeket. Így született meg a családi cég, melyet a két fiatalabb Galamb testvér, János és Ferenc vezetett. Galamb József 1922 ősztől Makón járt, hogy beindítsa az üzletet. Az autók, traktorok, alkatrészek hajóval érkeztek Fiumébe. A makói telephely a Deák Ferenc utca sarkán állt. (Ma a Népi Iparművészeti Kft. épülete). A szerelőműhely külső falára az 1920-as évek végén festették fel a színes (piros-sárga-zöld és fekete) autókat, melynek nyomain a mai napig megtalálhatók az épületen. A forgalom növekedésével Békéscsabán is nyílt egy nagy Ford lerakatuk, ahol 35 szerelő dolgozott a műhelyben. Az 1922-es látogatása alkalmával a *Pénzvilág* című lap hosszabb interjút közölt Galamb Józseffel. Ugyanekkor a frissen megalakult Mérnöki Kamara elnöke, dr. Zielinszky Szilárd professzor előadásra kérte fel az ekkor már híres mérnököt. A Mérnök és Építész Egyesület Reáltanoda utcai székházának dísztermében megtartott előadáson a Ford gyár történetét és a futószalag bevezetését ismertető előadását filmmel is illusztrálta.³

² Terplán Zénó: Műszaki nagyjaink. Budapest, 1967. V. kötet: Galamb József életútja és műszaki alkotó munkássága.

Uő: Az én gépészeim. Miskolc, 1998.

³ Halden Elemér okl. gépészmérnök visszaemlékezése. Magyar Nemzet 1978. március 3.

A Magyar Nemzeti Múzeum
és a Honismereti Szövetség
a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériumának támogatásával

„ÉS LÉSZEN CSILLAGFORDULÁS”

CÍMMEL
A 2006. ÉVRE

**AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC
50. ÉVFORDULÓJÁNAK TISZTELETÉRE
ÉS EMLÉKÉRE
HELYTÖRTÉNETI ÉS GYŰJTŐPÁLYÁZATOT HIRDET
IFJÚSÁGI ÉS FELNŐTT KATEGÓRIÁBAN
AMATŐR KUTATÓK SZÁMÁRA**

*A pályázat beküldési határidejét 2006. február 28-ról
2006. május 1-re módosítjuk!*

A beküldésnél a postabélyegző dátumát vesszük figyelembe!

A pályázati felhívás szövege megtalálható
a HONISMERET folyóirat 2005/5-ös számában a 79–81. oldalon.

Magyar Nemzeti Múzeum – Honismereti Szövetség

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a HONISMERET című folyóiratot példányban.
Az előfizetési csekket az alábbi címre kérem:

Név: irányítószám:

Cím:

Az előfizetés díja egy évre: 1980,- Ft
fél évre: 990,- Ft

A megrendelőlapot kérjük a Honismereti Szövetség címére visszaküldeni:
1370 Budapest, Pf. 364.
Tel./fax: 327-77-61

Dátum:
.....
aláírás

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a HONISMERET című folyóiratot példányban.
Az előfizetési csekket az alábbi címre kérem:

Név: irányítószám:

Cím:

Az előfizetés díja egy évre: 1980,- Ft
fél évre: 990,- Ft

A megrendelőlapot kérjük a Honismereti Szövetség címére visszaküldeni:
1370 Budapest, Pf. 364.
Tel./fax: 327-77-61

Dátum:
.....
aláírás

1926-ban ismét temetésre kellett a családnak összegyűlni. János testvérüket kísérték ki az újvárosi református sírkertbe. A világhírű amerikai mérnök élete ekkor kapcsolódott ismét össze a Horthy családdal. A kormányzó kihallgatáson fogadta a Várban, a Budapesten tartózkodó Galamb Józsefet. Amint meglátta egykori tengerészét, Horthy Miklós megszólalt: „Én ismerem a főmérnök urat.” Pillanatok alatt kiderült, hogy 25 évvel azelőtt a gépészképző-iskolahajón találkoztak először. A protokoll ezzel véget ért, s Horthy Miklós meghívta és átvezette Galamb Józsefet magánlakosztályába. Megismerkedett a kormányzó családjával és több mint négy órát beszélgettek. Szóba került István fia – ekkor II. éves mérnökhallgató – rendkívüli érdeklődése a technikai újdonságok és Amerika iránt. Megbeszélték, hogy az egyetem elvégzése után Horthy István tanulmányútra megy Detroitba.⁴

Horthy kormányzó 1929. szeptember 29-én avatta föl a világháborús hősök emlékművét Makón. Itt magához hívatta a kormányzó Galamb Sándort, József bátyját, a város nagy tiszteletben álló polgárát. Az első világháborút végigharcolt ügyvédet és lapszerkesztőt 1925-ben avatták vitézzé. Horthy megemlégtette a beszélgetésben, hogy István fia végzett és indulna az amerikai tanulmányútra. A Makón így elindított ügy jó kezekbe került és minden tökéletesen sikerült, bár Galamb József közismert szerénységével finoman a háttérben maradt. Közbenjárása nyomán Henry Ford saját kezűleg írt a kormányzónak: szívesen fogadja fiát Detroitban. A későbbi kormányzó-helyettes értékes hónapokat töltött a Ford Művekben. 1929 őszétől előbb egyszerű munkásként dolgozott, majd a traktorszerelési osztályra, s végül a kísérleti tervező osztályra került. Összesen 18 hónapot töltött a Fordnál. Feltevésem szerint a kísérleti részlegnél már közvetlenül Galamb József irányítása alatt dolgozott. Az „AUTÓ” című budapesti lap 1930-ban címlapon hozta közös fényképüket és nagy cikkben számolt be a két magyar mérnök és a Ford Művek munkájáról. 1931 tavaszán a gyakornoki hónapok végén, Horthy István vett egy kis Fordot, s azon indult bejárni Amerikát. A világ egyik legmodernebb üzemében töltött másfél év és az Egyesült Államok megismerése jelentősen befolyásolta gondolkodásmódját, munkáját, s egész későbbi életét, írja nemrég megjelent könyvében felesége, gróf Edelsheim Gyulai Ilona.⁵

Galamb József 1932-ben volt utoljára itthon. A kormányzó – a visszaemlékezések szerint – garden party-t adott tiszteletére. Galamb Józsefnek ez volt az utolsó magyarországi utazása. 1944-ben, egy szívrohamból felépülve kérte nyugdíjazását. Négy évtizedes munkássága az amerikai csoda és érvényesülés példája. 1905-ben, munkába állásakor a Ford cég még egy 300 főt foglalkoztató kisüzem volt, s 1944-re az USA óriásvállalatainak egyik legnagyobbika lett. Az 1910-es évek közepén napi 250 autót gyártottak, húsz évvel később a termelés napi 10 000 kocsira emelkedett. E rendkívüli fejlődésben és sikerekben oroszlátrésze volt Galamb József zseniális terveinek. 1955. december 4-én, 74 éves korában, a világ egyik legnagyobb autógyártó konzernjének nyugdíjas főmérnökeként hunyt el.

Emlékét szülővárosában a II. világháború után nem ápolták, testvéreit, amerikai kapcsolataik miatt zaklatták. A céget államosították, s az Amerikából érkező pótalkatrészeket az ÁVO-sok foglalták le. Csak 1981-ben, születésének 100. évfordulóján tört meg a jég. A centenáriumon emléktáblát avattak az egykori Ford lerakat falán, egy évvel később pedig, emlékkiállítás nyílt a múzeumban. 1990-ben a makói Szakmunkásképző Intézet felvette Galamb József nevét. A város 2000-ben posztumusz díszpolgári címet adományozott Galamb Józsefnek, amit az Amerikában élő unokája vett át. 2001-ben, születésének 120. évfordulóján ismét Galamb Józsefre emlékezett Makó. Mellszobrának felállításával, tudományos emléküléssel, dokumentum kiállítással és a múzeum által kiadott Makói História ünnepi számával tiszteltünk a nagy makói emléke előtt.

Halmágyi Pál

A közölt fényképek a makói József Attila Múzeum gyűjteményében találhatóak.

⁴ Galamb Ferenc visszaemlékezése. JAM A 2208/2001.

⁵ Vitész Horthy István 1904–1942. Szerk.: Erdődi Mihály, Bp. 1943. – Gróf Edelsheim Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség I. Bp. 2000. 54. old.